

Scherpenisse

Scherpenisse was voor de gemeentelijke herindeling op het eiland Tholen van 1 juli 1971 een zelfstandige gemeente met een oppervlakte van ca. 1053 ha. Naast het dorp Scherpenisse zijn er nog de buurtschappen Gorishoek, Schoondorp en Westkerke. In het totaal wonen er 1753 inwoners (2003).

Het wapen van Scherpenisse is afgebeeld op de wapenkaart in de Cronijk van Zeeland van M. Smallegange (1696) met een rode dwarsbalk op een schild van zilver. Het wapen werd in 1817 echter bevestigd met een blauwe balk. De wapenbeschrijving vermeldt niet dat het schild is gedekt met een gouden kroon met 15 parels. De vlag, bestaande uit 7 banen van blauw en wit met in de broektop het gemeentewapen, is vermoedelijk in 1938 in gebruik genomen.

De oudste polders in het Thoolse land zijn Scherpenisse, Poortvliet, Oudeland (Sint-Maartensdijk) en Schakerloo. Bij Westkerke ligt de zogenaamde Westkerkse berg. Van de ongeveer 12 bergjes die er op Tholen waren, is alleen deze overgebleven. De ruim 7 m hoge berg is in drie fasen opgeworpen. De onderste laag, die tot 1 m N.A.P. reikt, zal hebben gediend als vluchtheuvel voor hoogwater op de nog onbedijkte schorren. De tweede verhoging houdt verband met een

functie als kasteelberg. De in deze verhoging gevonden houtskoolresten zijn van ca. 1025. Op het bergje zal toen een eenvoudige houten versterking (motte) hebben gestaan zoals ook op het tapijt van Bayeux van 1066 is te zien. Op de derde verhoging zijn resten baksteen gevonden die afkomstig kunnen zijn van een stenen toren. Zowel de terp/kasteelberg als het voorterrein met het Hooge huys aan de kant van het dorp waren omgracht.

Op waterstaatkundig gebied heeft de Scherpenisssepolder een bewogen

geschiedenis. De zeewering aan de zuidkant lag tot 1623 ca. 500 m verder naar buiten. Door overstromingen, dijk- en oevervallen heeft men tussen 1623 en 1826 ca. 250 ha grond aan de zee moeten prijsgeven. Door tijdig inlaagdijken aan te leggen heeft men de schade kunnen beperken. De nol van Gorishoek is nog een restant van de oude zeewering. De polder is overstroomd in 1570, 1645, 1671 en 1715. Bij de inundatie van 1645 ging ook een redoute of wachttoren uit de Tachtigjarige oorlog verloren. De andere polders die het grondgebied van Scherpenisse vormen zijn in de Pluimpot bedijkt; de Zoutepolder ca. 1285, de Geertruidapolder in 1494, en de Houwerpolder in 1812.

In 1944 hebben de bezetters dit gebied evenals de rest van het eiland Tholen onder water gezet. Hoewel Scherpenisse bij de stormvloedramp van 1953 gespaard bleef, bleken de dijken langs de 3 km lange Pluimpot een zwakke schakel in de zeewering. Dit water, waardoor het dorp bereikbaar was voor schepen, is in 1957 bij Gorishoek afgedamd.

In archiefstukken is in 1203 sprake van Baldewinus clericus (geestelijke) de Scarpenesse en in 1206 van het eiland Scarpenesse. Deze naam is afgeleid van het Germaanse *scarpa* (scherp of spits) en *nasja* (landtong, uitspringend in zee of rivier); dus een spits in zee uitstekend land. Misschien is *scarpe* echter de naam van een persoon die dit land in bezit had.

In het begin van de 13de eeuw zal er dus al een gemeenschap zijn geweest die een geestelijke kon onderhouden. Uit de plaatsnaam Scarpenissedam, genoemd in 1285, is af te leiden dat het dorp is ontstaan bij een dam in een inbraakgeul van de Pluimpot. De bedding van deze kreek is nog tussen de Platteweg en Molenweg in het landschap te volgen. Deze dam ligt waarschijnlijk in het verlengde van de Langeweg. Later is de plaats in de richting van het water gegroeid. Ook de Hoge Markt en in het verlengde daarvan de Weststraat zijn zeewering geweest. De verhoging van het terrein ervoor is waarschijnlijk gebeurd met *zelkas*, een restant van de winning van zout dat ontstaat door het verbranden van zouthoudend veen. Dit werd zowel binnen- als buitendijks gewonnen waarna het in zoutketen werd verwerkt. Zout was een belangrijk conserveermiddel. In de 15de eeuw is het selzout verdrongen door het Franse en Portugese baaizout.

Evenals in de andere plaatsen op het eiland Tholen stond er ook in Scherpenisse een meestoof waar men tot kort na de uitvinding

van de chemische verfstoffen rond 1870 de poeder voor de fabricage van rode verf waarmee o.a. wollen stoffen werden gekleurd.

Svia de Van Borsselles en het huis Egmond aan de Oranjes gekomen. Nog steeds is de

rentmeester, die op het slot te Sint-Maartensdijk woonde, was ook baljuw van

belast waren met de rechtspraak. Na de Franse tijd kwam er een gemeentebestuur

Westkerke was een aparte heerlijkheid met andere heren en een apart bestuur. Met

Scherpenisse gevoegd. Kerkelijk ressorteerde het na het afbranden van de kerk in de

Het veer tussen Gorishoek en Yersekendam op Zuid-Beveland is in 1746 ontstaan in

aanleg van de spoorverbinding Bergen op Zoom - Goes verviel het postvervoer in 1869.

gestaakt. Sinds enige jaren wordt echter in het zomerseizoen weer overgezet.

HGouden eeuw, was dit niet het geval voor Scherpenisse. De bouw en het onderhoud van

gemeentehuis - de calamiteiten aan de kade en spuikom en de overstromingen van 1645

een bankroet. Het rechthuis werd zelfs verkocht. Met hulp van Amelie van Oranje,

orde op zaken gesteld. In verband met de slechte toestand van het gebouw en de zeer

beperkte financiële middelen is het in 1847 verkleind door een verdieping af te breken. Het gebouw is in 1982 gerestaureerd.

De stellingmolen De Korenbloem is in 1872 gebouwd.

Het belangrijkste monument is de Ned. Herv. Kerk dat in de 15e en 16de eeuw in Brabants gotische stijl is gebouwd. De kerk was aan de heilige maagd Maria gewijd. In de zestiger jaren van de 16de eeuw was hier Johannes Versteeg pastoor die tot de Reformatie overging. Bij de komst van Alva (1567) is hij gevlucht. Ook uit sententiën (rechtelijke uitspraken) van deze hertog blijkt dat er toen

gezinden was. De Reformatie op het eiland Tholen voltrok zich in 1578. De eerste

Maartensdijk was Johannes Florianus. Hij kwam in 1578 doch vertrok al het jaar daarop.

predikant gevat en te Beveren in het water gesmoord.

en gruis uit het verwelfsel op de preekstoel was gevallen, zijn het koor en het dwarspand

zware toren zijn bewaard gebleven.

In het jaar van de bouw van het rechthuis in

bescherming van de ingezetenen die een Spaanse inval vreesden. De 56 schutters

wapenvertoon is al lang geen sprake meer. Wel komen de leden nog jaarlijks in de

voormalige gemeentehuis op de Hoge Markt. Sinds enige jaren kent deze vereniging een

J.Z., 2003.

Gravure uit de Cronijk van M. Smallegange van 1696.

